

Sygn. akt V CSK 12/07

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 marca 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący)
SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)
SSN Elżbieta Skowrońska-Bocian

Protokolant Piotr Malczewski

w sprawie z powództwa J. B.
przeciwko Skarbowi Państwa - Naczelnikowi Urzędu Skarbowego w R.
zastąpionemu przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa
o zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 23 marca 2007 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 18 sierpnia 2006 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Powód J. B., jako jeden ze spadkobierców P. B., wniósł na podstawie art. 192 § 1 zdanie drugie k.k.w. o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa, działającego przez Prezydenta Miasta R., Wojewodę [...] i Naczelnika Urzędu Skarbowego w R., kwoty 54.629 zł, z ustawowymi odsetkami od dnia 18 marca 2004 r. i kosztami postępowania, jako części odszkodowania za majątek skonfiskowany ojcu na podstawie skazującego wyroku sądu karnego. Wyrok ten został uchylony przez Sąd Najwyższy, który uniewinnił P. B. Kara przepadku mienia została wykonana, w związku z czym P. B. został pozbawiony prawa własności nieruchomości opisanych w dawnych księgach wieczystych: [...] na rzecz Skarbu Państwa. Zwrot tych nieruchomości stał się niemożliwy, ponieważ nieruchomość objęta księgą wieczystą KW nr [...] stała się własnością Miasta R., a nieruchomość objęta Kw. nr [...] jest własnością tegoż Miasta i pozostaje we współużytkowaniu wieczystym właścicieli lokali mieszkalnych położonych w budynku usytuowanym na tej nieruchomości.

Pozwany Skarb Państwa wniósł o oddalenie powództwa. Wszystkie trzy jednostki organizacyjne reprezentujące Skarb Państwa zarzuciły, że nie są właściwe do działania w niniejszym postępowaniu imieniu Skarbu Państwa.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem wstępnym z dnia 24 stycznia 2006 r. uznał roszczenie powoda za usprawiedliwione w zasadzie w odniesieniu do pozwanego Skarbu Państwa - Naczelnika Urzędu Skarbowego w R.

Sąd Okręgowy ustalił, że Wojskowy Sąd Rejonowy w K. wyrokiem z dnia 22 kwietnia 1949 r. uznał P. B. winnym popełnienia przestępstwa opisanego w art. 7 dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych okresie odbudowy Państwa (Dz. U. z 1946 r. Nr 30, poz. 92), polegającego na działalności szpiegowskiej w latach 1946-1949, i za to skazał go na kary 15 lat więzienia oraz pozbawienia praw publicznych i orzekł przepadek całego majątku na rzecz Skarbu Państwa. Najwyższy Sąd Wojskowy w Warszawie postanowieniem z dnia 27 września 1949 r. utrzymał wyrok w mocy. P. B. zmarł dnia 18 października 1955 r. Jednym z jego spadkobierców ustawowych jest syn J. B. Rodzina P. B.

wystąpiła o stwierdzenie nieważności orzeczeń sądów wojskowych w trybie ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 ze zm.). Sąd Okręgu Wojskowego w W. postanowieniem z dnia 2 sierpnia 1991 r. nie uwzględnił wniosku. Na skutek kasacji Naczelnego Prokuratora Wojskowego, Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 25 czerwca 1999 r. uchylił wyrok skazujący z dnia 22 września 1949 r. oraz postanowienie Najwyższego Sądu Wojskowego z 27 września 1949 r. i uniewinnił P.B. od zarzucanych mu czynów.

Sąd Okręgowy zważył, że żadna z jednostek organizacyjnych pozwanego Skarbu Państwa nie zakwestionowała zasadności roszczenia powoda. Sporna natomiast była kwestia, która z tych jednostek powinna działać jako pozwany Skarb Państwa w niniejszym procesie. Sąd Okręgowy przyjął, że na właściwą jednostkę organizacyjną wskazują przepisy art. 30 w związku z art. 187 i 188 k.k.w. Na podstawie art. 8 ust. 1 dekretu z dnia 22 października 1947 r. o przepadku majątku (Dz. U. Nr 65, poz. 390) organami wykonującymi tą karę były urzędy likwidacyjne, podlegające Ministrowi Skarbu, a od 1950 r. Ministrowi Finansów po przekształceniu Ministerstwa Skarbu przez ustawę z dnia 7 marca 1950 r. (Dz. U. Nr 10, poz. 101). W 1950 r. urzędy likwidacyjne zostały zniesione, a ich dotychczasowe kompetencje i zadania przejęły wydziały finansowe prezydiów powiatowych i wojewódzkich rad narodowych. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. - Kodeks karny wykonawczy wskazała jako organy uprawnione do wykonywania egzekucji kar konfiskaty mienia lub przepadku majątku wydziały finansowe prezydium powiatowych rad narodowych. Wydziały te zostały następnie przekształcone w urzędy skarbowe. W związku z tym Sąd Okręgowy uznał, że pozwany Skarb Państwa - Naczelnik Urzędu Skarbowego w R. odpowiada wobec powoda co do zasady za spełnienie roszczenia opisanego w pozwie.

Pozwany Skarb Państwa - Naczelnik Urzędu Skarbowego w R., zarzucił w apelacji naruszenie art. 192 k.k.w. i art. 328 § 1 k.p.c.

Sąd Apelacyjny oddalił apelację.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia niniejszej

sprawy kwestia rozróżnienia takich pojęć prawnych, jak konfiskata mienia czy przepadek mienia od przepadku przedmiotu (art. 45 k.k.). Artykuł 192 k.k.w. odnosi się bowiem do każdego przejęcia składnika majątkowego na podstawie wyroku skazującego, następnie uchylonego.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że skoro Skarb Państwa na skutek komunalizacji mienia państwowego przestał być właścicielem rzeczonych nieruchomości, ich zwrot w naturze jest niemożliwy. W związku z tym Skarb Państwa na mocy art. 192 § 1 zd. 2 k.k.w. odpowiada za szkodę, którą poniósł uprawniony. Ewentualne wzbogacenie po stronie Gminy nie zwalnia Skarbu Państwa od odpowiedzialności określonej w tym przepisie. W tej sytuacji należało uznać zarzut braku legitymacji biernej po stronie Skarbu Państwa za bezzasadny.

Ponieważ nie została stwierdzona nieważność orzeczenia w trybie ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, podstawy roszczenia powoda nie stanowi art. 10 ust. 1 tej ustawy, a art. 10 ust. 2, wskazujący na Ministra Skarbu Państwa jako właściwego do wykonywania zastępstwa procesowego Skarbu Państwa, nie znajduje zastosowania w niniejszej sprawie.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, stwierdzenie, że Naczelnik Urzędu Skarbowego jest właściwą *statio fisci* Skarbu Państwa, znajduje podstawę w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2003 r., I CKN 1256/2000 (OSNC 2004, nr 4, poz. 63).

Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa w skardze kasacyjnej zarzuciła naruszenie art. 192 § 1 k.k.w. w brzmieniu obowiązującym w dniu 25 czerwca 1999 r. w związku z art. 39 pkt 4 k.k., art. 40 lit. e) i f) dekretu PKWN z dnia 23 września 1944 r. - Kodeks karny Wojska Polskiego (Dz. U. Nr 4, poz. 27) i art. 44 lit. e) rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571) przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie oraz naruszenie art. 192 § 1 zdanie pierwsze k.k.w. w związku z art. 9 ustawy z dnia 10 maja 1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz. U. Nr 32, poz. 191 ze zm.) przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że w niniejszej sprawie nie zachodzą

przesłanki do restytucji naturalnej i w konsekwencji uznanie, iż Skarb Państwa ma w tej sprawie legitymację bierną.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Dalej idący jest pierwszy zarzut podniesiony w skardze kasacyjnej, który zmierza do zanegowania art. 192 § 1 k.k.w. w brzmieniu obowiązującym w dniu 25 czerwca 1999 r. jako podstawy prawnej powództwa wskazanej przez powoda oraz potwierdzonej najpierw w wyroku wstępnym Sądu Okręgowego, a następnie w wyroku Sądu Apelacyjnego. Należy w związku z tym podkreślić, że w sprawie, w której okoliczności faktyczne były zasadniczo podobne do występujących w niniejszej sprawie, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 września 2004 r., V CK 100/04 (OSNC 2005, nr 7-8, poz. 145) podkreślił, iż stwierdzenie nieważności orzeczenia przewidziane w art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 ze zm.) nie jest wymagane do dochodzenia zwrotu mienia, którego przepadek lub konfiskatę orzeczono na rzecz Skarbu Państwa, lub dochodzenia jego równowartości w sytuacji, w której osoba uprawniona do zwrotu została prawomocnie uniewinniona od zarzutu popełnienia w latach 1944-1956 przestępstwa związanego z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, a zajęte mienie nie zostało zwolnione z naruszeniem obowiązujących w tym czasie przepisów. Rozważenia w związku z tym wymaga, czy w tej sytuacji art. 192 § 1 k.k.w. w brzmieniu obowiązującym w dniu 25 czerwca 1999 r., kiedy Sąd Najwyższy uchylił dwa wyroki skazujące P. B. z 1949 r. i uniewinnił go od zarzucanych mu czynów, może stanowić alternatywną podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa.

Zgodnie z pierwotnym brzmieniem art. 192 § 1 k.k.w., mającym zastosowanie w niniejszej sprawie, „W razie uchylenia orzeczenia o przepadku przedmiotów, darowania tego środka lub zwolnienia rzeczy, w wyniku wniesionego powództwa, składniki mienia przejęte w trakcie wykonania środka karnego zwraca się uprawnionemu. W razie niemożności zwrotu, Skarb Państwa odpowiada za stratę, którą poniósł uprawniony”. Zmiana tego przepisu, dokonana na podstawie

ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 111, poz. 1061), polegała na zastąpieniu wyrazu „stratę” wyrazem „szkodę”. Rozważany przepis koresponduje z art. 39 pkt 4 k.k., według którego w pierwotnym brzmieniu, mającym zastosowanie w niniejszej sprawie, środkiem karnym był m. in. przypadek przedmiotów. Zmiana tego przepisu, dokonana na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 111, poz. 1061), polegała na zastąpieniu wyrazów „przypadek przedmiotów” wyrazem „przypadek”. Dawny art. 38 pkt 6 Kodeksu karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz. U. Nr 13, poz. 94 ze zm.) przewidywał karę dodatkową „przypadku rzeczy”, a pkt 5 – karę dodatkową „konfiskaty mienia” zniesioną na podstawie ustawy z dnia 23 lutego 1990 r. o zmianie Kodeksu karnego i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 14, poz. 84). Zgodnie z art. 44 lit. e dawnego rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 ze zm.) karą dodatkową był m. in. „przypadek przedmiotów majątkowych i narzędzi”.

Według szczególnych przepisów art. 40 lit. e i f dekretu PKWN z dnia 23 września 1944 r. – Kodeks karny Wojska Polskiego (Dz. U. Nr 4, poz. 27) karami dodatkowymi były „przypadek mienia” oraz „przypadek przedmiotów majątkowych i narzędzi”. Z kolei stosownie do art. 49 § 2 dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych okresie odbudowy Państwa (Dz. U. Nr 30, poz. 92 ze zm.) sąd mógł orzec „przypadek majątku skazanego w całości lub określonego przedmiotu majątkowego”. Do orzeczonej przez sąd kary dodatkowej „przypadku całości lub części majątku” miały zastosowanie przepisy dekretu z dnia 22 października 1947 r. o przypadku majątku (Dz. U. Nr 65, poz. 390 ze zm.). Z dniem wejścia w życie tego dekretu, który obowiązywał 1949 r., gdy zapadły dwa wyroki skazujące P. B., utraciły moc obowiązującą wszelkie przepisy w przedmiocie unormowanym tym dekretem, a w szczególności art. 44 Kodeksu karnego Wojska Polskiego oraz art. 49 § 3-5 dekretu o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa.

Artykuł 192 k.k.w. jest funkcjonalnie związany z art. 39 pkt 4 i art. 44 k.k. Związanie to przejawia się w szczególności w przyjęciu w wymienionych przepisach identycznej terminologii w odniesieniu do orzekania przez sąd o przypadku

(pierwotnie: o przepadku przedmiotów). Jednakże art. 192 § 1 k.k.w. z natury rzeczy odnosi się do uchylenia nie tylko takiego orzeczenia o przepadku (pierwotnie: przepadku przedmiotów), które zostało wydane na podstawie obecnie obowiązującego Kodeksu karnego, ale również na podstawie dawniej obowiązujących przepisów przewidujących karę dodatkową przepadku albo konfiskaty majątku w różnych postaciach, w tym do przepisów karnych, które obowiązywały w 1949 i zostały zastosowane do P. B. Za przyjęciem takiej wykładni rozważanego przepisu przemawia też *argumentum a minori ad maius*. Skoro bowiem, w stanie prawnym obowiązującym w dniu 25 czerwca 1999 r., nie mogło wywołać skutków prawnych uchylone orzeczenie o przepadku przedmiotów wydane na podstawie Kodeksu karnego z 1997 r., to tym bardziej nie mogło okazać się skuteczne uchylone w 1999 r. dawne orzeczenie dalej idące, mianowicie dotyczące przepadku całości lub części majątku.

Drugi zarzut podniesiony w skardze kasacyjnej dotyczy przyjęcia przez Sąd Apelacyjny, że Skarb Państwa jest w niniejszej sprawie biernie legitymowany, podczas gdy, zdaniem skarżącego, istnieją podstawy do restytucji naturalnej, mianowicie dochodzenia zwrotu nieruchomości od Miasta R. Rozważenia w związku z tym wymaga, czy została spełniona przesłanka „niemożności zwrotu” według art. 192 § 1 k.k.w.

Skarżący, powołując się na art. 9 ustawy z dnia 10 maja 1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz. U. Nr 32, poz. 191 ze zm.), twierdzi, że w okolicznościach niniejszej sprawy obowiązek zwrotu nieruchomości ciążyący na radzie narodowej stopnia podstawowego został przejęty przez Miasto R. Zgodnie z tym przepisem, „Prawa przysługujące podmiotom wymienionym w art. 5 i ich obowiązki - przechodzą na odpowiadające im jednostki komunalne: dotyczy to w szczególności praw i obowiązków wynikających z użytkowania wieczystego.”.

Komunalizacja mienia państwowego mogła nastąpić z mocy prawa (art. 5 ust. 1 albo 2 bądź art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 10 maja 1990 r.) albo na podstawie konstytucyjnej decyzji właściwego wojewody (art. 5 ust. 3 albo 4 tej ustawy). Decyzja wojewody wydana na podstawie art. 5 ust. 1 albo 2 ustawy ma charakter

deklaratywny i jest skuteczna *ex tunc*, mianowicie od dnia 27 maja 1990 r., potwierdza bowiem, że w tym dniu właściwa gmina stała się właścicielem określonego mienia państwowego. Ze znajdujących się w aktach niniejszej sprawy odpisów z kilku ksiąg wieczystych wynika jedynie, że Skarb Państwa stał się właścicielem rzeczonych nieruchomości na podstawie „decyzji Urzędu Wojewódzkiego w K.” wydanych w 1992 r. i 1998 r. Niezależnie jednak od tego, czy właściwy wojewoda wydał decyzje deklaratywne, czy konstytutywne, należy przyjąć, że stosownie do art. 9 powołanej ustawy na nowego właściciela (Miasto R.) przeszły wszelkie prawa i obowiązki wobec osób trzecich istniejące w dniu, w którym decyzje stały się ostateczne. W okolicznościach niniejszej sprawy jest zaś bezsporne, że roszczenie o zwrot utraconego mienia powstało z chwilą wydania przez Sąd Najwyższy wyroku z dnia 25 czerwca 1999 r., oraz że w tym dniu mienie to stanowiło własność Miasta R. Miasto R. nie mogło zatem przejąć obowiązku, który nie istniał w dniu, w którym decyzja komunalizacyjna stała się ostateczna.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.